BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI SAVODXONLIGI DARSLARIDA “FE'L SO‘Z TURKUMI” MAVZUSINING O‘RGANILISHI

Umarov Xusniddin
Guliston davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi
Guliston davlat pedagogika instituti
Norbo‘tayeva Ozodaxon
Fayzullayeva Rayhona
Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta'lim yo‘nalishi
11.23 - guruh talabalari
e-mail: rayhonafayzullayeva98@gmail.com
norbotayevaozoda240@gmail.com

Annotasiya: Bugungi kunda mamlakatimiz tomonidan boshlang‘ich maktab o‘qituvchilarini dars mashg‘ulotlarini unumli o‘tkazish uchun darslarga alohida e’tibor qaratilmoqda, shu bilan o‘z ona tilimizga ham shunday metodlar orqali ona tilimiz savodxonligi oshirilmoqda.

Abstract: Today, our country is paying special attention to the lessons of primary school teachers in order to effectively conduct their lessons, thus improving the literacy of our mother tongue through such methods.

Ona tili darslari, bolalar uchun kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish va ularning fikrlash qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda "Fe'l so‘z turkumi" mavzusi alohida e'tibor talab qiladi. Fe'l — harakat, holat yoki jarayonni ifodalovchi so‘z bo‘lib, o‘quvchilar uchun tilni to‘g‘ri va samarali qo‘llashni o‘rganishning asosiy unsuridir.

Fe’l ustida ishlashda izchillik, bo‘limlar orasidagi bog‘lanish, dastur materialining hajmi, uni har bir sinfda o‘rganish usullari va vositalari shu so‘z turkumini o‘rganish vazifasi, uning lingvistik xususiyatlari va kichik yoshdagi o‘quvchilaming bilish imkoniyatlariga qarab belgilanadi.

„Fe’l“ mavzusini o‘rganishda asosiy vazifalar: so‘z turkumi sifatida fe’l haqida dastlabki tushunchani shakllantirish, o‘quvchilar nutqini fe’llar bilan boyitish hamda og‘zaki va yozma nutqda fe’ldan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmasini o‘stirish, o‘quvchilaming aqliy faoliyatini rivojlantirish, grammatik mavzu bilan bog‘liq holda ayrim imloviy qoidalarni o‘zlashtirish hisoblanadi. Bu vazifalar bir-biri bilan bog‘liq holda hal etiladi. O‘quvchi so‘zlarni ma’nosini tushunmasa ham nutqida qo‘llay oladilar.

Fe’lning lingvistik xususiyatlari xiyla murakkab, shuning uchun boshlang‘ich sinf o‘quvchilari faqat uning muhim nazariyalari bilan tanishtiriladi. Material tanlashda shu materialning nutq va imloga oid vazifalarni hal qilishda qanchalik zarurligi hisobga olinadi.

Fe’lni o‘rganishda izchillik. 1-sinfda fe’l ustida ishlash. Fe’l ustida ishlashga tayyorgarlik savodga o‘rgatish davrida boshlanadi. Bu davrda o‘quvchilaming diqqati fe’lning leksik ma’nosiga qaratiladi; fe’l uchun tipik hisoblangan leksik ma’nosiga qaratiladi; fe’l uchun tipik hisoblangan leksik-grammatik ma’noni, ya’ni predmetning harakatini bildirishni umumlashtirish imkonini beradigan aniq material yig‘iladi.

Fe’lustida ishlash mashqlarini„Alifbe“dagi so‘z va mashqlarni o‘qish, rasmga qarab gap tuzish bilan bog‘lab o‘tkaziladi. Bunda o‘qituvchi o‘quvchilar gap tuzishda mazmunga mos fe’lni topishga, so‘z nimani bildirishini va qanday so‘roqqa javob bo‘lishini aniqlashga yordam beradigan sharoit yaratadi. Masalan, bolalar kuzda meva va sabzavotlarni,nkutubxonasidaraxtlami kuzatib yoki rasmlarni ko‘rib, gapni mazmunga mos so‘zlar bilan to‘ldiradilar: Kuzda mevalar nima. qiladi?... (pishadi), sabzavotlar nima qiladi?... (yetiladi), daraxt baiglari nima qiladi?... (sarg‘ayadi). Harakatni ifodalovchi so‘zlarga nima qildi? Nima qilyapti? nima qilmoqchi? kabi so‘roqlarni beramiz. Masalan: nima qildi? –uchib keldi.

Bolalar nima qilyaptilar?... (dam olyaptilar),...(o‘ynayaptilar),... (ishlayaptilar).Fe’lni o‘rganishda maqsadga qaratilgan ishlar harakatni bildirgan so‘zlar mavzusini o‘rganishdan boshlanadi (1-sinf, o‘quv yilining 2-yarmi). Fe’l leksik ma’nosi bilan grammatik ma’nosi (harakat bildirishi) mos keladigan (nima qilyapti?) yugurayapti, arralayapti, sakrayapti, (nima qildi?) yugurdi, arraladi, sakradi, (nima qiladi?) yuguradi, arralaydi, sakraydi kabi misollardan foydalanish bilan, o‘quvchilar o‘zlari bajargan harakatlarni aytishni so‘rab, ular bergan javobini (fe’lni) so‘roqlari bilan xattaxtaga yozib, suhbat o‘tkazish bilan tushuntiriladi. O‘quvchilarni so‘roq berish bilan holat bildiradigan uxlayapti, o‘ynayapti, faxrlanadi kabi fe’llami ham tanlashga o‘rgatib borish muhim ahamiyatga ega. Bunday mashqlar o‘quvchilarda predmet harakatini keng ma’noda tushunish ko‘nikmasining shakllana borishiga yordam beradi.

1-sinfda morfologik so‘roq so‘z nimani bildirishini aniqlash maqsadida beriladi. O‘quvchilarni so‘zga so‘roq berishga, o‘qituvchi bergan so‘rog‘iga javob bo‘ladigan so‘zlarni tanlashga, so‘zni so‘rog‘iga mos ravishda o‘zgartirishga (nima qildi? — qidi, nima qilamiz? ~ o‘qiymiz, nima qilmoqchi? —o‘qimoqchi kabi) o‘rgatiladi.

2—3-sinflarda fe’lni o‘rganish. Bu bosqichning asosiy vazifasi „Fe’l —so‘z turkumi" degan tushunchani shakllantirish, bo‘lishli va bo‘lishsiz fe’llarning ma’nosi va shakliga qarab farqlash ko‘nikmasini hosil qilish, bo‘lishsizlik qo‘shimchasi (-ma) ning talaffuzi va imlosini o‘rgatish hisoblanadi.

Fe'lning grammatik xususiyatlari. Fe'lning grammatik xususiyatlari, jumladan, shaxs, vaqt, sifat va boshqa ko‘rinishlar dars davomida o‘rganiladi. Masalan, fe'lning shaxs shakllari o‘quvchilarga kimning harakat qilayotganini aniqlashda yordam beradi. Vaqt va zamon tushunchalari esa harakatning qachon sodir bo‘lishini tushunishga yordam beradi.

O‘qitish metodikasi. "Fe'l so‘z turkumi" mavzusini o‘rgatishda o‘qituvchilar interaktiv va o‘yin asosidagi metodlardan foydalanishi lozim. O‘quvchilarga fe'llarni tanishtirish uchun quyidagi usullar qo‘llanilishi mumkin:

Boshlang‘ich sinf ona tili savodxonligi darslarida "Fe'l so‘z turkumi" mavzusini o‘rgatishda o‘qituvchilar turli metod va usullardan foydalanishi mumkin. Bu usullar o‘quvchilarning fe'lni tez va samarali o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Quyida ba'zi samarali metodlar keltirilgan:

1. Interaktiv o‘yinlar

O‘quvchilarni darsga jalb qilish va fe'llarni o‘rganishni qiziqarli qilish uchun interaktiv o‘yinlar tashkil etish mumkin:

- "Fe'lni top!": O‘quvchilar ko‘rsatilgan so‘zlardan fe'llarni ajratishlari kerak.
- "So‘zlar zanjiri": Bir o‘quvchi fe'l aytadi, keyin navbat bilan har bir o‘quvchi shu fe'lga bog‘liq boshqa fe'l aytishi kerak.

2. Kichik guruhlarda ishlash

O‘quvchilarni kichik guruhlarga bo‘lib, bir-biriga fe'l turlarini tushuntirishlarini ta'minlash. Bu usul muloqot va fikr almashishga yordam beradi.

3. Vizuallashgan materiallar

Fe'lni tushuntirishda vizuallashgan materiallar, masalan, plakatlar, kartochkalar yoki diagrammalardan foydalanish. O‘quvchilar fe'llarni ko‘rib, ularni yaxshiroq o‘zlashtiradilar.

4. Hikoya yaratish

O‘quvchilarga o‘z hikoyalarini yozishni taklif qilish. Ular hikoyalarida turli fe'llarni ishlatishlari kerak. Bu ijodiy yondashuv bolalar uchun qiziqarli bo‘ladi va fe'lni qo‘llash ko‘nikmalarini oshiradi.

5. Rolli o‘yinlar

O‘quvchilarni turli rollarga bo‘lib, vaziyatlarni o‘ynashlarini so‘rash. Masalan, do‘kon, maktab yoki oilaviy suhbatlarda fe'llarni qo‘llash.

6. Misollar va amaliy mashqlar

O‘qituvchi fe'llarga oid misollar keltirib, o‘quvchilardan ularni o‘z misollari bilan to‘ldirishlarini so‘rashi mumkin. Bunda fe'l turlarini va ularning grammatik xususiyatlarini ko‘rsatish muhimdir.

7. Qiziqarli videolar yoki multfilmlar

O‘quvchilarga fe'lni ifodalovchi videolar yoki multfilmlar ko‘rsatish. Bu vizual materiallar mavzuni yanada tushunarli qiladi.

8. Testlar va viktorinalar

O‘quvchilarning bilimlarini tekshirish uchun testlar yoki viktorinalar o‘tkazish. Bu, o‘z navbatida, ularning o‘zlashtirgan bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

9. O‘yin-kulgi va musobaqalar

Dars jarayonini o‘yin-kulgi bilan boyitish, masalan, fe'lga oid musobaqalar o‘tkazish orqali o‘quvchilarni motivatsiya qilish.

10. She'r va qo‘shiqlar

Fe'llarni o‘z ichiga olgan she'rlarni yod olish yoki qo‘shiqlar kuylash. Bu jarayon ham qiziqarli, ham eslab qolishga yordam beradi.

11. Savol-javob sessiyalari

O‘quvchilardan oddiy savollar so‘rash, ulardan fe'lni aniqlab, gapda foydalanish.

12. Rolli o‘yin va sahnalashtirish:

Har xil vaziyatlarni yaratib, o‘quvchilarni rollarga kiritish; masalan, "maktabga borish", "uy vazifasini bajarish" va hokazolar.

Bu metodlar yordamida o‘qituvchilar "Fe'l so‘z turkumi" mavzusini samarali va qiziqarli tarzda o‘rgatishlari mumkin. O‘quvchilar bu orqali fe'llarni tez va oson o‘zlashtiradilar.

"Fe'l so‘z turkumi" mavzusi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ona tilini o‘rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Fe'llarni to‘g‘ri tushunish va qo‘llash, bolalarning nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga, fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi. O‘qituvchilar uchun bu mavzuni qiziqarli va samarali tarzda o‘rgatish, o‘quvchilarning ona tiliga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhimdir. Fe'lni yaxshi o‘zlashtirgan bolalar, kelajakda til bilimlarini yuqori darajada saqlashlari uchun ushbu metodlar bilan bilimlar birgalikda mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K. Mavlonova [va boshq.]. - Ona tili va o‘qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 2-sinf uchun /Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.
2. K. Qosimova|, S.M atchonov, X. G'ulom ova, Sh. Yo‘ldosheva, Sh. Sariyev. Ona tili o‘qitish metodikasi —T.: «NOSHIR», -2009. 267 b.
3. I.Azimova va voshqalar Ona tili va o‘qish savodxonligi 1-qism. 1-sinf uchun darslik Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. -21 b.
4. S. Matchonov, A. Shojalilov, X. G‘ulomova [va boshq.]. -O‘qish kitobi: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik Qayta ishlangan va to‘ldirilgan 6-nashri. - Yangiyo‘l: 2020 –195 b
5. K. Mavlonova [va boshq.]. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 2-sinf uchun –Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. –66b.